

de boelelaan 7
1083 hj amsterdam

t. 020 301 66 55
f. 020 301 66 50

www.ngnb.nl

Waarnemend dagelijks bestuur van stadsdeel Centrum
t.a.v. Juridisch Bureau
Postbus 483
1000 AL Amsterdam

Per e-mail vooruit j.van.bruggen@amsterdam.nl

uw referentie
18007233 en 98-18-0034
onze referentie
Vergunningen Namenmonument
datum
4 mei 2018

advocaat Aletta Blomberg
telefoon 020 30 16 654
mobiel 06 429 36 444
fax 020 30 16 650
e-mail a.blomberg@ngnb.nl

Inzake: nadere memorie

Geacht bestuur,

Op 15 mei a.s. vindt in bovengenoemde procedure een hoorzitting plaats. In aanvulling op de gemotiveerde bezwaarschriften willen cliënten voorafgaand aan deze hoorzitting nog een aantal zaken onder uw aandacht brengen.

Aanbesteding

Allereerst willen zij wijzen op aanbestedingsrechtelijke aspecten. Eén van de opmerkelijke aspecten in deze zaak betreft het feit dat de bestreden omgevingsvergunning is verleend aan een *particulier* initiatief voor een nationaal monument dat op gemeentegrond en grotendeels met publiek geld wordt gerealiseerd en dat na realisatie aan de gemeente wordt geschonken. Deze constructie verhuult dat het gaat om een opdracht waarvan het voor de hand ligt¹ dat die aanbestedingsplichtig is. Ook als de overheid zelf geen opdrachtgever is, is het aanbestedingsrecht immers van toepassing op het plaatsen van opdrachten voor werken die voor meer dan 50% rechtstreeks door aanbestedende diensten worden gesubsidieerd. Verder gelden voor de realisatie van kunstopdrachten in de publieke

¹ Een op alle aspecten inzichtelijke begroting voor het namenmonument, waaronder de hoogte van het honorarium van de architect, is niet openbaar gemaakt, ondanks diverse WOB verzoeken daartoe.

ruimte, waaronder het namenmonument onmiskenbaar valt, specifieke richtlijnen en procedures. Zie bijgevoegde notitie van een kunstenaar met ervaring in dezen (**productie 24**).

Aan geen van deze regels is voldaan. Het NAC heeft een Amerikaans architectenbureau ingeschakeld zonder dat andere, bijvoorbeeld Nederlandse, architecten of kunstenaars in de gelegenheid zijn gesteld om mee te dingen naar de opdracht. Mogelijk is dit geïnitieerd in een stadium dat er nog geen aanbestedingsplicht aan de orde was, feit is wel dat al vrij snel duidelijk was dat er voor het namenmonument publieke grond in het centrum van Amsterdam ter beschikking zou worden gesteld waarmee in ieder geval de regels voor kunstopdrachten in de publieke ruimte zouden gaan gelden. En zoals in de productie 24 valt te lezen: inmiddels begeleidt de Rijksbouwmeester de voorbereidingen voor de bouw van dit monument, zijn tal van ambtenarenuren en onderzoeken van o.a. RoyalHaskoning door de gemeente Amsterdam betaald en zal de gemeente te zijner tijd andere kosten moeten maken, zoals voor het bouwrijp en veilig maken van de aangewezen locatie. Er is dus een substantiële som aan overheidsgeld met dit project gemoeid.

Een legitieme vraag dringt zich op: waarom heeft het Amsterdamse stadsbestuur het NAC niet op bovengenoemde verplichtingen gewezen? Waarom heeft het bestuur niet als voorwaarde voor het verlenen van medewerking en beschikbaar stellen van openbare ruimte gesteld dat aan deze richtlijnen zou worden voldaan? Dit werd des te relevanter toen bleek dat het merendeel van de bouwkosten door overheden zou moeten gaan worden opgebracht, omdat daarmee ook de Europese aanbestedingsplicht in beeld kwam. Op deze wijze had het bestuur een bredere discussie over en beïnvloeding van de wijze waarop de publieke ruimte wordt ingericht en gebruikt kunnen faciliteren. Dat dit niet is gebeurd, getuigt dan ook van een onzorgvuldige belangenafweging.

Welke namen

Een punt dat in het bezwaarschrift nog niet aan de orde is gesteld, maar dat wel van wezenlijk belang is in de context van dit bezwaar tegen een vergunning voor een *nationaal* monument op *particulier* initiatief, betreft de namen die op het monument zullen komen. Hierover bestaat veel onduidelijkheid, onduidelijkheid waarover (de website van) het NAC geen uitsluitel geeft. In bijgevoegde notitie (**productie 25**) hebben bezwaarden uiteengezet welke vragen en dilemma's daarbij spelen. Vragen en dilemma's waarover verschillend kan worden gedacht, maar waarover het NAC kennelijk bij uitsluiting van ieder ander en zonder werkelijk openheid van zaken te geven beslist.

Is dit een onderwerp dat bij dit bezwaar aan de orde moet komen? Cliënten menen van wel. Ten eerste omdat het laat zien hoe opmerkelijk het is dat een particuliere

initiatiefnemer geheel verantwoordelijk is voor dit project, en ook wat voor risico's er liggen als er voor een project als dit vergunning wordt verleend aan een particuliere initiatiefnemer. Het namenmonument waarvoor vergunning is verleend, is immers een beoogd nationaal monument en wordt na voltooiing publiek eigendom.

Daarmee komt de verantwoordelijkheid voor de accuraatheid, voor de helderheid van de gehanteerde criteria, en voor de kwaliteit van het onderliggende onderzoek, uitdrukkelijk bij de overheid te liggen. Het kan niet zijn dat er straks onduidelijkheid bestaat over de gehanteerde criteria en de wijze waarop is bepaald wie wel en wie niet een plek op dit monument mocht krijgen, en dat die onduidelijkheid voor de verdere toekomst zal blijven bestaan. De overheid zal zich niet aan die verantwoordelijkheid kunnen of mogen onttrekken.

Om die reden gaat het niet aan om de verantwoordelijkheid voor de keuze welke namen wel en welke namen niet op het monument zouden moeten komen, uitsluitend bij het NAC te leggen.

Het NAC ziet echter uitdrukkelijk wel deze rol voor zichzelf weggelegd. Op de website schrijft het NAC: *“Het Nederlands Auschwitz Comité begrijpt dat er op verschillende manieren naar de keuze van slachtoffergroepen kan worden gekeken en hecht eraan duidelijkheid te scheppen over de keuze die zij [nadruk toegevoegd – ABB] heeft gemaakt.”* En verderop: *“Het initiatief van het Nederlands Auschwitz Comité tot het oprichten van het Holocaust Namenmonument is van meet af aan voor deze specifieke groepen slachtoffers bedoeld geweest. Zo hebben wij dit ook altijd in al onze pers- en andere uitingen gecommuniceerd.”* Uit de notitie van bezwaarden blijkt evenwel dat de keuze van het NAC helemaal niet zo duidelijk is als hier wordt gesteld.

Het NAC, als particuliere stichting, mag vanzelfsprekend een eigen monument oprichten en daarvoor eigen criteria vaststellen, als het gaat om een project dat zij zelf met particuliere gelden financiert en waarmee de overheid verder ook geen bemoeienis heeft. Maar zo is het hier niet. Hier gaat het om een nationaal monument, met publiek geld tot stand te brengen op een publieke plek, dat vanaf het moment van de voltooiing ook publiek bezit is. De overheid draagt straks volledig de verantwoordelijkheid, niet alleen een ‘concrete’ verantwoordelijkheid, zoals beheer en onderhoud, maar ook verantwoordelijkheid in de ruimere zin: wat zegt dit monument, wat draagt dit monument uit, welke keuzes zijn daarvoor gemaakt? Hoe herdenken wij? En dus ook: wie vallen er volgens ons onder ‘de Nederlandse’, dat wil zeggen de *nationaal* in Nederland te herdenken slachtoffers van de Holocaust?

Met het oog op dit alles kan het niet anders zijn dan dat deze ingewikkelde vragen – wie komen er wel en wie komen er niet op dit nationale monument te staan, en hoe kan een monument recht doen aan alle ‘Nederlandse’ slachtoffers van de

Holocaust – op een inzichtelijke en open manier worden behandeld. Dit alles zou door een breed samengesteld team van deskundigen moeten worden onderzocht. Verantwoordelijkheid en kennis moeten worden samengebracht, bij voorkeur in een comité dat bestaat uit wetenschappers en vertegenwoordigers van de alle belangrijke betrokken organisaties die ook een rol spelen bij herdenken en bij het inzichtelijk maken van de namen van alle Holocaust slachtoffers.

Het getuigt niet van een zorgvuldige belangenafweging dat vergunning is verleend voor een namenmonument dat de particuliere vergunninghouder, het NAC, naar eigen inzicht kan vullen.

Noodzaak van volledige heroverweging en herbezinning dossier

Dat brengt bezwaarden tot een derde punt waarvoor zij – nogmaals – met klem aandacht vragen. In het bezwaarschrift tegen de omgevingsvergunning voor het oprichten van een Namenmonument doen cliënten een appel op het gemeentebestuur om een aantal stappen terug te doen en zich opnieuw te beraden over het hele dossier en de betrokkenheid van de stad daarbij. Zie in het bijzonder p. 46-48. In bijgevoegde notitie (**productie 26**) hebben bezwaarden zelf onder woorden gebracht waarom hiervoor zwaarwegende redenen bestaan. Zij wijzen op belangrijke vragen die aan de orde hadden moeten komen, zoals wat eigenlijk het doel zou moeten zijn van dit monument, hoe dat monument er gegeven dat doel vervolgens uit zou moeten zien en wat een passende plek daarvoor zou kunnen zijn. Vragen waarover noch in de politiek-bestuurlijke, noch in de publieke arena (inspraak) daadwerkelijk is gedebatteerd. Zij wijzen op wat een gangbare procedure zou zijn geweest voor de totstandkoming van een nationaal gedenkteken. En zij beschrijven hoe anders het in werkelijkheid is gegaan en waarom dat problematisch is. En tot slot beschrijven zij hoe zij zich in de steek gelaten voelen door uw bestuur, dat ook hun bestuur is.

Namens bezwaarden doe ik een appel op uw bestuur om, gebruikmakend van uw discretionaire bevoegdheid en uw plicht tot volledige heroverweging, gehoor te geven aan hun verzoek en de nu afgegeven vergunningen te herroepen en eerst de bredere bezinning op en discussie over een initiatief voor een nationaal namenmonument in Amsterdam te faciliteren waaraan het tot nu toe ten onrechte heeft ontbroken. In de bezwaarschriften zijn de argumenten aangedragen waarmee u een herroeping kunt motiveren.

Hoogachtend,

A.B. Blomberg
advocaat

NOTITIE PROCEDURES INSCHRIJVING EN AANBESTEDING KUNSTOPDRACHTEN IN DE PUBLIEKE RUIMTE

Met het besluit van de Gemeente Amsterdam om de groenstrook aan de Weesperstraat ter beschikking te stellen voor de bouw van een Namenmonument, geeft Amsterdam *publieke* ruimte weg aan een *particulier* initiatief. Daar dienen zwaarwegende redenen voor te zijn. Publieke ruimtes zijn vitale oorden van gelijkheid, waar iedere burger gebruik van kan maken op zijn of haar manier. Dat kan bijvoorbeeld door een wandeling maken, de hond uitlaten, kinderen te laten spelen of op een bankje zitten en genieten van het uitzicht. Er hoeft niet over onderhandeld te worden.

De meest wenselijke procedure voor het invulling geven aan publieke ruimte dient inclusief te zijn, waarbij de ontwerp- en besluitvormingsprocessen zo integer mogelijk verlopen en daarmee de kans op de best mogelijke (kunst)toepassing in de publieke ruimte kan garanderen. Het staat vast dat er in deze procedure rond de totstandkoming van het ontwerp voor dit Monument geen sprake is geweest van een goede, inclusieve ontwerpprocedure op basis van een open inschrijving. Er is door het NAC slechts aan één architect de opdracht gegund, die vervolgens op geen enkele wijze inzicht in het proces heeft verstrekt. Daardoor heeft er helaas niet de gebruikelijke en zo wenselijke wederzijdse beïnvloeding én vervlechting van het ontwerp- en besluitvormingsproces plaatsgevonden. Dat is bezwaarlijk vanuit de beoogde gelijkheid bij gebruikmaking van de publieke ruimte. Dat geldt te meer daar de financiering grotendeels uit publieke middelen (subsidie) afkomstig is.

Hoe hoort het wel?

Selecteren en voordragen van kunstenaars.

Zodra iemand voornemens is om een kunstwerk in de openbare ruimte te gaan realiseren, zijn er regels en procedures. De landelijke Algemene Voorwaarden Kunstopdrachten beschrijft in detail hoe een opdracht tot stand moet komen en aan welke voorwaarden ze moet voldoen. Verder schrijft het Aanbestedingsreglement Werken 2016 (ARW 2016) voor dat tot een bedrag van € 50.000,- enkelvoudig onderhands mag worden aanbesteed en tot € 209.000,- meervoudig onderhands. Daarboven moet een project Europees worden aanbesteed en mag iedereen zich melden. De opdracht voor het vervaardigen van dit kunstwerk is dus aanbestedingsplichtig. Het hoofdoorwerp van de opdracht bepaalt of het een werk, dienst of levering betreft. In het onderhavige geval betreft het een (kunst)werk, meer specifiek gaat het hier over de opdracht tot het maken van een ontwerp. Aangezien de keuze voor een (kunst)werk altijd subjectief ingegeven kan zijn, bestaat soms de indruk dat dergelijke opdrachten niet voor een aanbesteding vatbaar zijn. Het gaat echter om een product waar een markt voor bestaat: verschillende gegadigden kunnen voor de opdracht in aanmerking komen (dingen naar de opdracht). Zie uitvoerig de website van europadecentraal.

Het NAC was hier opdrachtgever maar heeft de schetsopdracht niet aanbesteed. De crux van het probleem ligt er in dat NAC en Gemeente ervan uitgaan dat het hier om een particulier initiatief gaat. Dat was in aanvang wellicht zo, maar gedurende het proces werd steeds duidelijker dat het NAC een groot beroep moest gaan doen op financiering door de Overheid. Bovendien begeleidt de Rijksbouwmeester de voorbereidingen voor de bouw van dit monument. Tal van overheidsfunctionarissen en investeringen in specifieke onderzoeken van o.a. RoyalHaskoning etc. zijn al door de gemeente Amsterdam betaald, naast de andere dure onderzoeken die nodig zijn voor het bouwrijp en veilig maken van de aangewezen locatie. Er is dus al een substantiële som aan overheidsgeld uitgegeven.

Bij het initiëren van een project dient er, volgens de richtlijnen van de Rijksoverheid voor werken in de publieke ruimte, veel aandacht geschonken te worden aan de formulering van de opdracht, in vrijwel alle gevallen gedaan door een kunstcommissie, ingesteld door de projectmanager, waarin diverse vertegenwoordigers zitting nemen. Het is van belang dat die commissie zodanig is samengesteld dat zij voldoende draagvlak heeft en dat zij bevoegd is om namens de achterban/organisatie beslissingen te nemen op belangrijke momenten binnen de te volgen procedure. Bij het formuleren van de opdracht komen achtereenvolgens aan de orde: inhoudelijk kader, financieel kader, ruimtelijk kader, onderhoudskader.

Usance is dat er vervolgens vanuit het aanbod van inzendingen een shortlist opgesteld, op basis van de vooraf gestelde criteria. Er wordt daarna een schetsontwerp-opdracht verstrekt aan een drietal kunstenaars/ architecten.

Hoewel er geen algemene normen zijn waaraan de kwaliteit van kunst eenvoudigweg kan worden afgemeten, spelen de volgende criteria bij de beoordeling een rol:

- * oorspronkelijkheid
- * zeggingskracht
- * consistentie en ontwikkeling in relatie tot het oeuvre van de kunstenaar
- * beeldende kwaliteiten in relatie tot de omgeving
- * technische kwaliteiten en eisen met betrekking tot duurzaamheid van het werk
- * de betekenis van het werk in relatie tot de inhoudelijke context, waarbij de kunst niet in strijd zal zijn met de (kern) waarden van de rijksdiensten, zoals transparantie, ingetogenheid, mensvriendelijkheid en integriteit.

Vervolgens wordt er na goedkeuring van een voorlopig schetsontwerp overgegaan tot verzoek aan de geselecteerde kunstenaar om te komen met een definitief ontwerp. Na goedkeuring wordt overgegaan tot het opstellen van een contract uitvoering en vervolgens uitvoering. Na goedkeuring volgt tenslotte de oplevering.

Procedure prijsvragen en competities

Procedures voor het plaatsen van kunst in de openbare ruimte dienen aan bepaalde voorwaarden te voldoen. Zo dient er volgens de publicatie van de Rijksoverheid (pag. 14 Percentageregeling beeldende kunst, art. 78 e.v. van aanbestedingsrichtlijn 2014/24) voldaan te worden aan de volgende regels:

- * de procedureregels moeten aan alle belangstellenden ter beschikking worden gesteld;
- * de beginselen van transparantie en gelijke behandeling moeten worden nageleefd;
- * de jury moet zich bij de beoordeling houden aan het wedstrijdreglement en de overige regelingen die op de prijsvraag van toepassing zijn;
- * de aanbestedende dienst moet een aankondiging van een prijsvraag bekend maken (art. 79 richtlijn 2014/24);
- * bij de uitwisseling en opslag van informatie moet voor integriteit en een vertrouwelijke behandeling van de gegevens worden gezorgd;
- * de selectiecriteria moeten helder en niet-discriminerend zijn en daadwerkelijke concurrentie mogelijk te maken (art. 80);
- * de jury moet uit natuurlijke, onafhankelijke personen bestaan (art. 81);
- * wordt specifieke vakbekwaamheid vereist, dan moet ten minste één derde van de juryleden over dezelfde kwalificatie te beschikken (art. 81);
- * de jury moet de projecten aan de hand van de criteria die in de aankondiging van de prijsvraag zijn vermeld bekijken en haar beslissingen geheel autonoom nemen;
- * vóór de eindbeslissing van de jury mogen de namen van de deelnemers niet bekend worden gemaakt (art. 82).

In de procedure rond de totstandkoming van het Namenmonument is dus sterk afgeweken van wat gebruikelijk is.

Amsterdam, 2 mei 2018

Roos Theuws

Productie 25

Welke namen?

Is er een heldere aanpak mogelijk die aan alle slachtoffers recht doet?

Als je een monument maakt met individuele namen, kan je niet om de vraag heen wie wel en wie niet zullen worden opgenomen. Dat is niet alleen een verschrikkelijke, maar ook een ongelofelijk ingewikkelde materie. Wij lichten dat toe.

Er bestaan in Nederland verschillende lijsten met namen van omgekomen Joden.

De Hollandse Schouwburg heeft een namenwand met 6700 familienamen voor 104.000 individuele slachtoffers, namelijk de namen van allen die de oorlog niet overleefden, ongeacht waar ze zijn omgekomen. De lijst van Westerbork gaat uit van allen die uit Westerbork zijn weggevoerd en niet terugkwamen – en komt op 102.000 namen. Het NIOD geeft gedetailleerde informatie op basis van onderzoek van Lou de Jong; die geeft precies aan waarvandaan en waarheen mensen zijn weggevoerd, ook uit Frankrijk, België of uit Duitse gevangenschap. En er is het grote digitale monument met namen, het 'Joods Monument'. Er bestaan onduidelijkheden en verschillen tussen al deze lijsten.

Het NAC biedt op haar website de mogelijkheid namen te adopteren door te zoeken op een zelf in te voeren naam en heeft dus kennelijk een bestand met namen (een lijst) opgebouwd. Een overzicht biedt de website evenwel niet en evenmin wordt op de website duidelijk gemaakt hoe die lijst tot stand is gekomen.

Wat zijn de criteria die het NAC hanteert? Het NAC geeft op zijn website de algemeen gestelde omschrijving dat het monument zal bevatten *“alle namen van de Nederlandse Holocaustslachtoffers die geen graf hebben.”* Elders staat meer specifiek: *“De namen die op het Holocaust Namenmonument zullen worden vermeld zijn van Joden die vanuit Nederland zijn vervolgd en gedeporteerd, alsmede gedeporteerde Nederlandse Joden woonachtig in andere landen, die in naziconcentratie- en vernietigingskampen zijn vermoord, alsook zij die zijn omgekomen door hongersnood of uitputting tijdens transporten en dodenmarsen en waar geen graf van bekend is.”*

Samenvattend is het criterium van het NAC dus

- * Joden die uit Nederland zijn weggevoerd en ook Nederlandse Joden die van elders zijn weggevoerd;
- * En die zijn vermoord in de kampen of omgekomen tijdens de transporten of dodenmarsen;
- * En van wie geen graf bekend is.

Deze criteria zijn anders, feitelijk beperkter, dan die van de andere lijsten.

De hele thematiek is zeer ingewikkeld, zowel wat betreft definiëring als wat betreft de mogelijkheden een en ander vast te stellen. Wie vallen hier nu wel en niet onder?

Allereerst: de tekst van het NAC is niet eenduidig, daar in de eerste zin gesproken wordt over *Nederlandse Holocaustslachtoffers*, maar elders over *‘Joden die vanuit Nederland zijn vervolgd en gedeporteerd’* – uitdrukkelijk openlatend dat dat dus ook gaat om Joden met een andere (of zonder) nationaliteit. Worden daarmee alle Joden, van wat voor nationaliteit ook, die op enig moment tijdens de oorlog in Nederland waren en dus uit Nederland zijn gedeporteerd, als *“Nederlandse Holocaustslachtoffers”* beschouwd? En dan, wat betekent precies *“vanuit Nederland vervolgd worden”*?

Belangrijker echter is de vraag: krijgen Joden geen plek op het monument als zij zijn omgekomen, duidelijk en onmiskenbaar als gevolg van de Jodenvervolgving, maar zij hun dood niet in de kampen of transporten/dodenmarsen hebben gevonden?

Als meest complete van alle namenlijsten kan worden beschouwd het "Joods Monument", een online monument dat bestaat uit een digitaal bestand met individuele namen, aangevuld met nadere informatie als die over hen bekend is, dat onder toezicht van Joods Historisch Museum tot stand is gekomen. Het Joods Monument *gedenkt de meer dan 104.000 personen die in Nederland als Joden werden vervolgd en de Holocaust niet overleefden*. De zeer uitvoerige database is op het web toegankelijk (www.joodsmonument.nl) en de lijst kan voortdurend worden aangevuld en gecorrigeerd door een ieder die nadere informatie heeft. De site geeft aan welke criteria zijn gehanteerd: *alle personen die tijdens de Duitse bezetting in Nederland als Joden zijn vervolgd en de Sjoa niet hebben overleefd zijn opgenomen in het Monument. Daartoe behoren alle Joden die tussen 10 mei 1940 en 8 mei 1945 vanuit Nederland zijn gedeporteerd en omgebracht, maar ook zij die in deze periode binnen de Nederlandse landsgrenzen zijn omgekomen. Deze omschrijving omvat ook personen die op een natuurlijke manier zijn overleden*. Het Joods Monument geeft op de site daarbij een uitvoerige verantwoording welke bronnen zijn gebruikt.

De vraag dringt zich op wat de consequenties zijn van de keuze van het NAC om van hun eigen, hier boven reeds genoemde, criteria uit te gaan. Wat betekent het dat men zich alleen focust op degenen die zijn weggevoerd? En kan eigenlijk wel altijd worden nagegaan of er al dan niet een graf is?

In Westerbork, en ook in kamp Vught en kamp Amersfoort, zijn Joden gestorven door ziekte. Er zijn mensen die zelfmoord hebben gepleegd, bijvoorbeeld in Westerbork en in de Hollandse Schouwburg. Sommigen hebben een graf, anderen niet. Zij zijn onmiskenbaar slachtoffers van de Holocaust. Ook zijn er Joden gefusilleerd die deel uitmaakten van het verzet. Horen die allemaal niet thuis op het Holocaust Namenmonument?

Wat betekenen de criteria voor Joodse onderduikers die zijn overleden door het ontbreken van de mogelijkheid een arts of een ziekenhuis te bezoeken, en voor wie om evidente redenen geen gewone begrafenis geregeld kon worden. Of voor mensen die na de bevrijding van de kampen alsnog zijn bezweken aan de ontberingen in het kamp, maar die *wel* ter aarde zijn besteld? Is voor hen geen plek op het monument? In sommige gevallen was sprake van massagraven (is dat een graf?), in andere gevallen waren er wel individuele graven (bijvoorbeeld in Tröbitz, waar vele slachtoffers van het zogenoemde Verloren Transport zijn begraven op een speciaal daarvoor gestichte Joodse begraafplaats).

Hoe denkt het NAC met al deze en nog veel andere complexe vragen om te gaan?

In dit verband is het relevant te wijzen op het in 2015 opgerichte Joods Monument Utrecht, een namenmonument van alle 1239 Utrechtse joden die de oorlog niet overleefden. Criteria waren helder. Na voltooiing bleek echter dat het Monument nogal wat onjuistheden bevatte. Onlangs is een uitgebreid rapport opgesteld over deze ingewikkelde problematiek ¹, waaruit blijkt dat van de 1239 opgenomen namen er iets meer dan 5% , namelijk 69 namen, onjuistheden bevatten. Het rapport geeft vrij gedetailleerd aan met hoeveel vragen en dilemma's men wordt geconfronteerd bij het maken van een dergelijk monument, zelfs als het zoals in Utrecht gaat om een relatief beperkte groep mensen.

¹ <http://joodsmonumentutrecht.nl/wp-content/uploads/2018/03/In-steen-gebeiteld-Een-onderzoek-naar-de-persoonsgegevens-op-het-Joods-Monument-Utrecht.pdf>

Productie 26

Waarom is een volledige heroverweging van een holocaust namenmonument logisch en noodzakelijk?

In de bezwaarschriften is gepleit voor een zorgvuldige, volledige heroverweging. In dit stuk lichten wij nader toe dat er, naast de juridische argumenten, hiervoor ook andere zwaarwegende redenen bestaan. Wij doen dit in de oprechte overtuiging dat de aard van het monument een bredere bezinning op functie, proces en vorm nodig maakt dan tot op heden heeft plaatsgevonden en dat het in het algemeen belang is - óók in het belang van al diegenen die voor een namenmonument zijn - dat die bezinning alsnog zal plaatsvinden.

1. Wat kan het doel zijn van een Holocaust namenmonument?

Stel dat het NAC niet met het initiatief zou zijn gekomen dat er een nationaal Holocaust namenmonument moet komen, maar dat de Nederlandse overheid dit project was gestart, dan waren er zonder twijfel allereerst moeilijke maar belangrijke vragen aan de orde gekomen. Namelijk: Wat moet het doel zijn van dit monument? Hoe zou dat er, gegeven dat doel, vervolgens uit kunnen zien? En wat zouden de eisen zijn voor en de kenmerken van een passende plek voor zo'n soort monument? Wat zijn dan de keuzes die voorliggen?

Daarbij komen wezenlijke vragen op tafel die gedegen onderzoek vergen. Dient zo'n monument in het bijzonder om de slachtoffers te gedenken, en wordt het een ingetogen plek van bezinning? Of dient het om een statement te maken tegenover alle verschrikkingen, moet het een schokkende uitwerking hebben op de bezoeker, op de omgeving? Zou het wenselijk, en zo ja zou het ook mogelijk zijn, die twee op een passende wijze te combineren? Gaat het primair om een plek voor de overlevenden, voor hun kinderen en kindskinderen, mensen die zich heel direct betrokken voelen? Of is het bedoeld voor een veel bredere groep, voor alle – ook toekomstige – inwoners van Nederland? Is het bedoeld om de jonge mensen van nu wat te leren, en zo ja, wat dan precies? Hoe kan een monument betekenis hebben voor de huidige complexe, multi-culturele samenleving? Op welke wijze kan zo'n monument over vijftig of honderd jaar nog steeds iets betekenen, in een wereld die ongetwijfeld heel anders zal zijn dan nu en waarin de Tweede Wereldoorlog meer dan 150 jaar geleden zal zijn?

Hoe ontwikkelt een land over dit alles gedachten? Wat voor vorm zou zo'n monument kunnen krijgen? Hoe denken mensen in Nederland daarover? Mensen met of zonder een joodse geschiedenis, mensen uit andere culturen, jong en oud?

2. Wat zou een gangbare procedure zijn?

Stel dat het een nationaal monument moest worden. Dat betekent dat het van 'ons' is, in de brede zin van het woord. Hoe zou zo'n proces normaal gesproken dan gaan?

Er zouden methodes en procedures worden ontwikkeld, om te zorgen dat zo'n plan geleidelijk vorm kan krijgen. Er wordt nagedacht hoe tot een keuze van een locatie kan worden gekomen, welke criteria daarvoor kunnen worden gehanteerd. Er zou worden geïnventariseerd wat voor verschillende verschijningsvormen voor zo'n monument mogelijk zouden zijn.

Er zou een comité of een commissie worden samengesteld met mensen vanuit verschillende disciplines. Er zou in kaart gebracht worden waarover brede overeenstemming bestaat en waarover

de meningen uiteenlopen, waar sterke emoties leven en gevoeligheden liggen, en waar misschien lastige of zelfs pijnlijke knopen zouden moeten worden doorgesneden. Alles om te zorgen dat het proces zelf al zo veel mogelijk zal leiden tot gemeenschappelijkheid. En zo zou draagvlak ontstaan.

Er zouden in verschillende fases momenten worden ingebouwd waarop ideeën worden teruggekoppeld, waar bedenkingen serieus worden gehoord en betrokken bij het verdere traject. Er zou een prijsvraag worden uitgeschreven, of misschien zouden verschillende kunstenaars expliciet worden uitgenodigd een eerste ontwerp te maken, waarover gesproken zou kunnen worden en aan de hand waarvan misschien ook weer tot nadere invulling van uitgangspunten zou kunnen worden gekomen.

3. Maar hoe is het hier gegaan?

Nu is er echter sprake van een particulier initiatief, zij het dat dit steun verkreeg van de Amsterdamse burgemeester. Dat betekent niet noodzakelijkerwijs dat de grote lijnen van het hierboven omschreven traject niet meer zouden kunnen worden gevolgd. Sterker, nadat het bij het Wertheimpark was misgelopen gaf burgemeester Van der Laan in zijn brief van 24 september 2015 aan de Raad aan dat hij zorgvuldigheid van het hele proces van zeer groot belang acht. Hij benadrukte zijn steun voor het plan, maar gaf daarbij aan dat hij bij het NAC begrip had gevraagd *voor de tijd die wij nemen om een zorgvuldige procedure in acht te nemen*. Hij stelt dat het plan breed gedragen zal kunnen worden indien de afweging zorgvuldig tot stand komt en alle mogelijke locaties zijn bestudeerd. En hij stelt daarbij dat het zijn ambitie is dat er tenminste voldoende en liefst een groot draagvlak zal ontstaan.

De burgemeester legt – terecht – het verband: zorgvuldigheid van de procedure is noodzakelijk voor het creëren van draagvlak. Er is echter geen sprake geweest van een zorgvuldige procedure – zie het bezwaarschrift tegen de omgevingsvergunning en voor alle details productie 3 daarbij, het overzicht traject besluitvorming. Het feit dat formeel sprake was van een particulier initiatief, en niet van een overheidsinitiatief, was kennelijk genoeg reden voor de gemeente om geen enkele ruimte te bieden voor enig maatschappelijk debat, noch voor enige inspraak, noch voor een begin van inzichtelijke besluitvorming of voor een open inschrijving. Voor zover al in eerste instantie – door het college en door de Raad – tot een traject was besloten dat nog enigszins had kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de besluitvorming, namelijk een procedure in twee fases met inspraak over locatiekeuze en ontwerpen, is al na zeer korte tijd onofficieel besloten dat traject simpelweg toch maar niet te volgen.

En zo is er nu geen enkele maatschappelijk discussie geweest over de vraag wat voor monument wij – inwoners van Nederland, Amsterdammers, betrokken organisaties, omwonenden – eigenlijk zouden willen. De keuze van de locatie is gemaakt aan de hand van criteria die voornamelijk de wensen en belangen van het NAC weerspiegelen. Voor zover maatschappelijke belangen al een plek kregen in enkele criteria, had dat uiteindelijk geen effect wegens de gehanteerde gekwalificeerde weging, waardoor iedere locatie buiten het Joods kwartier al bij voorbaat kansloos was. Daarbij werd bovendien voor de onderbouwing van de definitieve locatiekeuze een methode gebruikt die daarvoor niet geschikt was, aangezien de gehanteerde grofmazige criteria slechts bedoeld en toepasbaar waren voor een scoring op hoofdlijnen. Daarbij vond zowel de locatietoets als de uiteindelijke locatiekeuze ook nog plaats zonder enige kennis van het beoogde ontwerp.

Maar bij dit alles komt dan nog: er is geen enkele vorm van inspraak geweest. Het hele traject wordt gekenmerkt door voortdurend en bewust aankoersen op het vermijden van enige publieke inbreng. Waar aan het begin nog uitdrukkelijk over de noodzaak van inspraak en onderzoek naar draagvlak werd gesproken, is dat alles gaandeweg doelbewust overgeslagen en vermeden, zo blijkt uit ambtelijke stukken, verslagen van overleggen etc. Deze opstelling hebben mensen uit de buurt ook kunnen ervaren als zij hun zorgen en bezwaren wilden overbrengen aan college, raad of

bestuurscommissie. Brieven bleven al te vaak onbeantwoord, insprekers werden, in het bijzonder bij de bestuurscommissie Centrum, afwerend en soms ronduit lelijk en met achterdocht behandeld. De bestuurscommissie en de raad speelden elkaar voortdurend de bal toe en bijna alle fracties stuurden burgers van het kastje naar de muur. Contrair aan zijn primaire opgave bleek de bestuurscommissie Centrum zich niet op te stellen als 'de ogen en oren van de buurt'. De buurtbewoners stonden kortom voor een betonnen muur.

4. Exclusief particuliere zeggenschap over een grootschalig publiek project: een onjuiste gang van zaken

De situatie is nu dat er een plan voorligt dat geheel en uitsluitend is vormgegeven door het NAC. Deze stichting heeft bepaald wat voor soort monument er moet komen, de kenmerken vastgelegd ("een aanklacht, een schreeuw" etc.), zij hebben feitelijk de locatie aangewezen, de architect gekozen en bepaald hoe het monument eruit moet gaan zien. De weinige randvoorwaarden die de gemeente stelde, zijn op essentiële punten niet in acht genomen. En de gemeente laat het toe.

De gemeente stelt voor het monument openbare, publieke grond beschikbaar, waarmee feitelijk, wegens eisen van afsluitbaarheid, ruimte aan het publieke domein wordt onttrokken. De gemeente heeft veel ambtenarenuren beschikbaar gesteld bij de voorbereiding en geld besteed aan onderzoeksrapporten. Het project zal voor een zeer groot deel bekostigd worden met publiek geld dat van verschillende kanten beschikbaar is gesteld, zoals 2,3 miljoen subsidie van het rijk, en gelden van inmiddels een vijftigtal gemeentes. Het NAC geeft geen openbaarheid over binnenkomende gelden, dus de gegevens die hier staan zijn uitsluitend afkomstig uit een aantal openbare bronnen.

De gemeente Amsterdam zal, zo wordt voorzien, ook de kosten dragen van nogal wat bijkomende zaken bij de bouw (herinrichting van de openbare ruimte, verplaatsing van kunstwerken en huidige monumenten). Het monument zal vervolgens na de voltooiing als 'cadeau' aan de gemeente Amsterdam worden overhandigd waarna het publiek eigendom zal zijn. Vanaf dat moment is de gemeente volledig verantwoordelijk en zal zij opdraaien voor alle kosten, zoals beheer, onderhoud en beveiliging.

Verder ligt er nog een verzoek van het NAC aan de gemeente, reeds in 2014 gedaan, waarin het NAC een nogal grote – feitelijke en morele – druk op de gemeente legt om een flink bedrag (rond de 3 miljoen euro) ter beschikking te stellen, c.q. de namen te adopteren van alle uit Amsterdam afkomstige omgekomen joden.

En hoewel zoals gezegd een zeer groot deel van de financiering van het namenmonument uit openbare middelen komt, is er geen financieel overzicht of begroting van het project openbaar dat inzicht biedt in de geraamde kosten, waaronder het honorarium van de architect (voor dit ontwerp en wellicht ook mbt het ontwerp in het Wertheimpark), studies, ramingen of offertes van verschillende aannemers en wat niet al meer, en ook inzicht in de geplande en gerealiseerde inkomsten (subsidies, donaties). Naar verluid heeft ook de gemeente dit inzicht niet. Ook over de hoogte van de door de gemeente te dragen beheers- en beveiligingskosten na realisatie is nog niets bekend.

5. Samenvattend en tot slot

Er is hier sprake van een particulier initiatief: het oprichten van een zeer groot bouwwerk waarbij de locatie en de vorm zonder enige inspraak of noemenswaardige (overheids)sturing eenzijdig door het NAC zijn bepaald.

Maar eigenlijk gaat het hier om een publiek project. Het is een beoogd nationaal gedenkteken, een monument waarvoor een gebied wordt onttrokken aan de openbare ruimte, dat grotendeels wordt bekostigd vanuit publieke gelden, dat op het moment van voltooiing publiek eigendom wordt en waarvan de kosten tot in lengte der dagen uit algemene middelen moeten worden gedragen.

In het bezwaarschrift is betoogd dat de wijze waarop alle besluitvorming is voorbereid en heeft plaatsgevonden er toe heeft geleid dat er geen debat en geen enkele inspraak heeft kunnen plaatsvinden over het beoogde namenmonument. De belangen van de buurt zijn niet meegewogen, niet bij de locatiekeuze, niet bij de keuze van het soort monument en niet bij de uiteindelijke vormgeving.

Dat zou al zorgelijk zijn bij een kleinschalig project. Hier gaat het echter om een project met een enorme omvang, met grote impact op de directe omgeving. Om die reden klemt te meer dat de gemeente zich heeft onttrokken aan zijn verantwoordelijkheid en aan zijn taak om ook de belangen van de omwonenden concreet te betrekken en te wegen en heeft nagelaten de initiatiefnemer te overtuigen van de noodzaak van een dergelijke belangenafweging.

Een gemeente is namelijk in eerste instantie niet wat er in het stadhuis zetelt, maar is eigenlijk de samenleving. Een gemeente zijn de mensen die er wonen en werken. Een gemeente heeft organen nodig die het mogelijk maken besluiten te nemen. Een gekozen gemeenteraad waaruit een bestuur wordt gevormd. Ambtenaren die zorgen voor uitvoering van de besluiten. Een benoemde burgemeester, die op een aantal onderwerpen eigen bevoegdheden heeft. Maar allen zijn zij er voor die samenleving, en daaraan ontleent die 'gemeente' haar bestaansrecht. Daarmee is het ook uitdrukkelijk de verantwoordelijkheid van die gemeente om de samenleving te betrekken bij besluitvorming opdat wordt gegarandeerd dat de belangen van die samenleving worden meegewogen en waar nodig worden beschermd.

Uit alle stukken moge blijken dat dit in dit dossier onvoldoende is gebeurd.

Om al deze redenen komen wij tot de conclusie dat, wil het bestuur recht doen aan alle bezwaren, een heroverweging van de volledige besluitvorming over een namenmonument in Amsterdam noodzakelijk is.